

واکسن کوبایی قادر است جان میلیون‌ها نفر را نجات دهد!¹

برانکو مارکتیک²

مترجم: حمید ذوالقدر

به لطف بخش زیست-فناوری³ عمومی و همچنین تعهد عمیق دولت به سلامت عمومی، کوبا تنها کشور کم درآمدی محسوب می‌شود که موفق شده واکسن کووید مخصوص به خود را تولید کند، این مسئله به میلیون‌ها کوبایی کمک کرده و همچنین آماده است به میلیون‌ها نفر در سراسر جهان نیز برای مقابله با کووید یاری برساند.

بخش عمده‌ی پوشش مطبوعاتی رسانه‌ها از کوبا در چند ماه گذشته، حول محور اعتراضات ضد دولتی در این کشور بود که در نهایت به نتیجه‌ای هم نرسید، این در حالی اتفاق می‌افتد که پوشش رسانه‌ای به مراتب کمتری نسبت به مسئله‌ای با حساسیت و ابعاد جهانی یعنی تولید واکسن کوبایی انجام شده است.

پس از دوازده ماه سیاه و وحشتناک، که حاصل بازگشایی‌ها و برداشتن محدودیت‌ها به صورت عجولانه بود و به افزایش همه‌گیری، افزایش مرگ و همچنین بازگشت کشور به تعطیلی فلج‌کننده منجر شد حالا یک برنامه موفق واکسیناسیون موقعیت همه‌گیری در کوبا را تغییر داده است. کوبا نه تنها اکنون یکی از معدود کشورهای کم درآمدی است که در آن اکثریت جمعیت کشور واکسینه شده‌اند، بلکه تنها کشوری است که این کار را با واکسنی که به تنهایی تولید کرده به سرانجام می‌رساند.

این حماسه مسیری رو به جلو برای کشورهای در حال توسعه را نشان می‌دهد زیرا باعث مبارزه با همه‌گیری می‌شود آن هم در زمانی که ما با آپارتاید واکسن که توسط شرکت‌های عظیم هدایت می‌شود مواجه هستیم، همچنین این اتفاق به ما نشان می‌دهد که اگر علم پزشکی از سود افراد و شرکت‌ها جدا شود چه دستاوردهایی می‌تواند به ارمغان آورد.

قماری امن‌تر

طبق گفته دانشگاه جان هاپکینز، تا زمان نگارش این مقاله⁴ کوبا 78 درصد از مردم خود را کاملاً واکسینه کرده است. این آمار کوبا را در رتبه نهم جهان از لحاظ تزریق کامل واکسن و بالاتر از کشورهای ثروتمندی چون دانمارک، چین و استرالیا قرار می‌دهد. آمریکا با حدود 60 درصد واکسیناسیون کامل در رتبه پنجاه و ششم قرار دارد. این چرخش از زمان شروع کارزار واکسیناسیون در ماه مه، ثروت کشور کوبا را در مواجهه با شوک‌های دوگانه این همه‌گیری و در عین حال تحریم‌های فزاینده ایالات متحده احیا کرده است.

¹ <https://www.jacobinmag.com/2021/11/cuban-covid-vaccine-pandemic-biotech-research>

² Branko Marcetic

³ biotech

⁴ اول آذر ماه ۱۴۰۰

پس از یک پیک وحشتناک که در اوج آن کوبا به روزی ده هزار عفونت و همچنین نزدیک به صد مرگ رسیده بود، حالا هر دو رقم به شدت کاهش یافته است. این در حالی رخ می‌دهد که صد در صد کوبایی‌ها حداقل یک دوز واکسن را تزریق کرده‌اند. کشور در 15 نوامبر مرزهای خود را به روی گردشگری که یک دهم اقتصاد کوبا را تشکیل می‌دهد، باز کرد و همچنین مدارس نیز دوباره پس از مدت‌ها تعطیلی آغاز به کار کردند. این مسئله باعث می‌شود کوبا در میان کشورهای کم درآمد که تنها 2.8 درصد از جمعیت خود را واکسینه کرده‌اند یک استثنا به حساب بیاید. میزان کم واکسیناسیون در میان کشورهای کم درآمد عمدتاً مرهون احتکار واکسن توسط کشورهای توسعه یافته و محافظت رقابت طلبانه آنها از انحصارهای ثبت اختراع است و باعث می‌شود کشورهای فقیرتر از توسعه نسخه‌های ژنریک واکسن باز بمانند که حتی در کشورهای پیشرفته، در مراحل اولیه از طریق بودجه عمومی تولید می‌شوند.

کلید موفقیت کوبا، تصمیم این کشور برای تولید واکسن‌های تولید داخل بود که دو مورد از آنها یعنی ABDALA (که به خاطر شعری که توسط قهرمان استقلال کوبا سروده شده، این گونه نام‌گذاری شده است) و SOBERANA 2 (که در زبان اسپانیایی به معنای "نوش‌دارو" است) در نهایت موفق شدند در ژوئیه و اوت تایید رسمی و قانونی دریافت کنند. به گفته وینسنته ورز بنکومو⁵ رئیس موسسه واکسن FINALLY، که در سطح بین‌المللی نیز تحسین شده است، کوبا با شرط بندی بر روی انتظاری طولانی‌تر برای تولید واکسن‌های داخلی "ایمن بودن" را به دست آورده است و به این ترتیب، از وابستگی به متحدان بزرگ‌تری مانند روسیه و چین پیش‌گیری و در عین حال صادرات تجاری جدیدی را آن هم در زمان مشکلات اقتصادی مداوم آغاز کرده است.

این صادرات تجاری هم‌اکنون نیز در حال انجام است: ویتنام که تنها 39 درصد از جمعیت خود را کاملاً واکسینه کرده است، قراردادی را برای خرید 5 میلیون دوز واکسن با کوبا امضا کرده و اخیراً، کوبا بیش از یک میلیون دوز را به متحد کمونیست خود ارسال کرد. ونزوئلا نیز با 32 درصد واکسیناسیون کامل با خرید 12 میلیون دلار واکسن به صورت سه دوزه موافقت کرده است. ایران و نیجریه نیز با کوبا برای توسعه این واکسن در کشور خود موافقت کرده‌اند. سوریه نیز اخیراً با مقامات کوبا در مورد چشم‌اندازی مشابه گفتگو کرده است.

دو واکسنی که در بالا ذکر شد بخشی از پنج واکسن کووید هستند که کوبا در حال توسعه آنهاست. یکی از این واکسن‌ها به صورت استنشاقی و از طریق بینی است و به فاز دوم مطالعات بالینی نیز رسیده است. این واکسن یکی از تنها پنج واکسن در کل جهان است که از طریق بینی استعمال می‌شود. به ویژه اینکه در صورت اثبات بی‌خطر بودن و موثر بودن این واکسن، به گفته یکی از دانشمندان برجسته فعال در این پروژه، با توجه به ورود ویروس از طریق حفره بینی می‌تواند واکسنی بسیار مفید باشد. این واکسن همچنین شامل یک دوز تقویت کننده است که مخصوصاً برای کسانی که قبلاً با سایر واکسن‌ها واکسینه شده‌اند طراحی شده و اخیراً بر روی گردشگران ایتالیایی مورد آزمایش قرار گرفته است. از ماه سپتامبر، کوبا در حال دریافت

⁵ Vérez Bencomo

تاییدیه سازمان بهداشت جهانی برای واکسن‌های تولیدی خود بوده است که در صورت گرفتن مجوز، درها به روی این واکسن‌ها برای پذیرش گسترده گشوده خواهد شد.

یک واکسن متفاوت

به گفته هلن یافه⁶، مدرس ارشد تاریخ اقتصادی و اجتماعی دانشگاه گلاسکو، جنبه‌های مختلفی علاوه بر کشور تولیدکننده واکسن‌های کوبایی را منحصر بفرد می‌کند. در بطن این تصمیم، تولید یک واکسن پروتئینی سنتی‌تر به جای فناوری MRNA قرار گرفته است. فناوری MRNA که ما با آن در مورد واکسن‌های تولید شده برای کووید آشنا هستیم، فناوری که دهه‌ها قبل از شروع همه‌گیری کرونا در حال توسعه بود و باعث پیشرفت تولید واکسن شد. به همین دلیل واکسن کوبا را می‌توان در یخچال یا حتی در دمای اتاق نگهداری کرد یعنی دقیقاً برعکس واکسن فایزر که باید در دمای قطب نگهداری شود و یا واکسن مدرنا که باید در دمای فریز نگهداری شود. هلن یافه درباره این دو واکسن می‌گوید: "در جنوب جهان، در جایی که تعداد زیادی از جمعیت به برق دسترسی ندارند، این واکسن‌ها (یعنی فایزر و مدرنا) تنها یک مانع تکنولوژیکی دیگر به حساب می‌آید."

در حالی که فناوری MRNA که هرگز برای کودکان مورد استفاده قرار نگرفته بود به معنای تاخیر بین واکسیناسیون جمعیت بزرگسال و کودکان در کشورهای توسعه یافته است و این یعنی همچنان واکسن‌ها برای کودکان زیر پنج سال در حال ارتقا هستند. در حالی که کوبا از همان ابتدا قصد داشت واکسن‌هایی تولید کند که بتوان آنها را به کودکان نیز تزریق کرد. از ابتدای این ماه، بیش از چهارپنجم همه کودکان دو تا هجده ساله‌ی کوبایی واکسینه شده‌اند.

در حالی که تقریباً دو سوم تمام کودکان در آمریکای لاتین و کارائیب از ماه سپتامبر از رفتن به مدرسه بازمانده بودند، کوبا اکنون کلاس‌های درس خود را بازگشایی کرده است. گلوریا لاریو، فعال و خبرنگار مستقل که در طول سال از کوبا بازدید کرده و از اواسط امسال در هاوانا به سر می‌برد، صحنه را در Ciudad Escolar 26 de Julio⁷ این‌گونه توصیف می‌کند: "والدین، پدربزرگ‌ها و مادربزرگ‌ها برای بازگشایی مدرسه حضور داشتند، این اتفاق یک اتفاق بسیار بزرگ برای خانواده‌ها است. همه این غرور عظیم را احساس می‌کنند."

قدرت بخش عمومی

یک عامل دیگر نیز وجود دارد که واکسن کوبایی را متمایز می‌کند. هلن یافه می‌گوید: "واکسن کوبایی صد در صد محصول بخش زیست-فناوری عمومی است."

در ایالات متحده و سایر کشورهای توسعه یافته، قبل از آنکه سود و توزیع داروهای نجات بخش صرف غنی سازی شرکت های خصوصی شود، این داروها با استفاده از بودجه های عمومی توسعه می‌یابند، در کوبا بخش زیست-فناوری کاملاً متعلق

⁶ Helen Yaffe

⁷ یک کمپ بزرگ آموزشی با انواع امکانات آموزشی، رفاهی و تفریحی

به دولت بوده و تامین مالی آن نیز به عهده دولت است یعنی کوبا موفق شده است یک منبع انسانی حیاتی را از "کالا" بودن خارج کند، دقیقاً خلاف جهت سیاستی که در چهاردهه گذشته در مورد نئولیبرالیسم مشاهده کرده‌ایم.

کوبا از دهه 1980، زمانی که ترکیبی از شیوع تب دنگی و تحریم‌های اقتصادی جدید از سوی رئیس‌جمهور وقت، رونالد ریگان، این کشور را تحت فشار قراردادده بود، میلیاردها دلار برای ایجاد صنعت زیست-فناوری داخلی سرمایه گذاری کرد. علی‌رغم محاصره کوبنده ایالات متحده که مسئول یک سوم تولید دارویی جهان است، بخش زیست-فناوری کوبا پیشرفت چشمگیری داشت: این بخش تقریباً 70 درصد از 800 دارویی را که کوبایی‌ها مصرف می‌کنند و هشت واکسن از یازده واکسن موجود در برنامه واکسیناسیون ملی این کشور را تولید می‌کند. این برنامه سالانه صدها میلیون واکسن صادر می‌کند و سپس درآمدهای حاصله دوباره در این بخش سرمایه گذاری می‌شود.

ورز بنکومو اخیراً در مورد تصمیم کوبا برای تولید واکسن‌های داخلی گفت: "واکسن‌هایی که تاثیر بسیار زیادی بر علم دارند، واکسن‌هایی بسیار گران قیمت به حساب می‌آیند که از نظر اقتصادی برای کشور غیر قابل دسترس هستند."

بخش زیست-فناوری کوبا در سطح بین‌المللی تحسین شده است. کوبا برنده ده مدال طلا از سازمان جهانی مالکیت فکری سازمان ملل متحد (WIPO) شده است، که از جمله این دستاوردها می‌توان به ساخت اولین واکسن مننژیت B در جهان در سال 1989 اشاره کرد.

در سال 2015 کوبا اولین کشوری بود که موفق شد انتقال بیماری ایدز و سیفلیس از مادر به کودک را حذف کند، این دستاور هم بخاطر تولید داروهای رتروویروسی و هم در نتیجه سیستم بهداشتی قوی کوبا بود.

با این تفاسیر می‌توان نتیجه گرفت، کوبا علی‌رغم اندازه و سطح ثروت خود و همچنین علی‌رغم سیاست بایکوت اقتصادی هماهنگ از سوی یک دولت متخاصم توانسته است کارهای غیرقابل تصویری انجام دهد، واکسن تولید کند و در غلبه بر همه‌گیری کووید از بسیاری از کشورهای توسعه یافته پیشی بگیرد. تلاش‌ها و همبستگی‌های بین‌المللی نیز البته بسیار دخیل بوده اند. هنگامی که محاصره اقتصادی ایالات متحده به کمبود سرنگ در کوبا منجر شد و کمپین واکسیناسیون را به خطر انداخت، گروه‌های همبستگی فقط از آمریکا 6 میلیون سرنگ به کوبا فرستادند همینطور از دولت مکزیک هشتصد هزار سرنگ دیگر به کوبا ارسال شد و از این‌ها گذشته بیش از صد هزار سرنگ توسط کوبایی‌های مستقر در چین به این کشور ارسال شد.

منبع امید

اگرچه، در مورد واکسن‌های کوبا تردیدهایی نیز وجود دارد. استفاده از واکسن کوبایی در ونزوئلا با اعتراض اتحادیه‌های پزشکان اطفال و آکادمی‌های پزشکی و علمی این کشور روبرو شده است. همینطور سایر منتقدان می‌گویند نتایج آزمایش واکسن مورد بررسی قرار نگرفته و در مجلات علمی بین‌المللی منتشر نشده است. سازمان بهداشت پان امریکن از کوبا خواسته تا نتایج بررسی واکسن‌ها را علنی کند.

ورز بنکومو جامعه بین‌المللی را که با کوبا خصمانه برخورد می‌کند مقصر می‌داند. او در مصاحبه‌ای در سپتامبر، مجلات بزرگ را متهم کرد که دانشمندان کوبا را مورد تبعیض قرار می‌دهند. به گفته او سابقه رد مقالات ارسالی از کوبا وجود دارد در حالی که بعداً تحقیقاتی مشابه از کشورهای دیگر توسط این مجلات چاپ شده‌اند. او از این رفتارها به عنوان موانعی یاد می‌کند که می‌کوشند نتایج علمی حاصل شده در کشورهای فقیر را به حاشیه برانند.

این اتهامات توسط یک دانشمند معتبر جهانی طرح شده است. ورز بنکومو برنده جایزه ملی شیمی کوبا و مدال طلائی WIPO در سال 2005 است. او تیمی را رهبری کرد که همراه با یک دانشمند کانادایی برای ساخت اولین واکسن نیمه مصنوعی جهان همکاری می‌کرد. همچنین او موفق به تولید واکسن بسیار تاثیرگذارتری از نسخه متداول در جهت عدم ابتلا به هموفیلوس آنفلونزای نوع B شد. از دیگر دست‌آوردهای او کمک به تولید واکسنی مقرون به صرفه در جهت مقابله با مننژیت است. او در سال 2005 توسط وزارت خارجه دولت جورج دبلیو بوش از سفر به آمریکا برای دریافت جایزه‌ی تولید واکسن مننژیت منع شد. وزارت خارجه بوش سفر او را برای ایالات متحده مضر ارزیابی کرد. در سال 2015 وزیر وقت امور اجتماعی و بهداشت فرانسه، نشان شوالیه لژیون دونور را به ورز بنکومو اعطا کرد و علاوه بر تحسین او، وی را دوست فرانسه نامید.

گذر موفقیت آمیز از پیک کووید نشان می‌دهد که اعتماد ورز بنکومو و دولت کوبا به واکسن‌های تولید شده در کوبا نابه‌جا نیست. اگرچه ممکن است زمان بیشتری لازم باشد تا آنها موفق به دریافت تاییدیه‌های رسمی جامعه علمی بین‌المللی شوند اما اگر این اتفاق رخ دهد، این دست‌آورد یک نه بزرگ و یک سند قطعی برای رد مدل تولید واکسن توسط شرکت‌های بزرگ محسوب می‌شود. مدلی که بر این باور دارد تنها رقابت مبتنی بر سود می‌تواند برای ایجاد درمان‌های نجات بخش باعث ایجاد نوآوری‌هایی شود که جهان به آنها نیازمند است.

مهم‌تر از همه، این اتفاق می‌تواند نشان دهنده‌ی راهی برای کشورهای در حال توسعه باشد تا از شر بحران تکرار شونده و به نظر بی‌پاسخ همه‌گیری خارج شوند. ماه‌ها پس از واکسیناسیون در کشورهای ثروتمند، دولت‌های غربی همچنان به مخالفت با درخواست کشورهای جنوبی مبنی بر چشم‌پوشی از حق ثبت اختراع واکسن و اجازه به این کشورها برای تولید یا خرید نسخه‌های عمومی ارزان‌تر می‌پردازند و این باعث شده است همچنان اکثریت قریب به اتفاق مردم جهان در برابر این ویروس آسیب پذیر بمانند و از قضا این مسئله همگان را تحت تاثیر و در معرض خطر قرار می‌دهد. این مشکلات یک وضعیت نامتعادل ایجاد کرده است چرا که سویه‌های مقاوم در کشورهایی که کمتر واکسینه شده‌اند جهش پیدا می‌کنند. بنابراین همه‌ی ما باید امیدوار باشیم که واکسن‌های کوبا به همان اندازه که دانشمندان کوبایی از آن مطمئن هستند موفق باشند!